

Den svenska yrkesutbildningsmodellen – dess etablering, sentida förändring och framtida utmaningar

Av: Jonas Olofsson, Ratio och Malmö högskola

Rapport nr 8,
november 2013

Innehållsförteckning

Den svenska yrkesutbildningsmodellen – dess etablering, sentida förändring och framtida utmaningar	3
Praktiska ungdomsskolor och verkstadsskolor	4
En oreglerad yrkesutbildningsmodell.....	5
Verkstadsskolor och kollektivavtalad lärlingsutbildning.....	6
Verkstadsskoleutredningen om behovet av en ny yrkesutbildning	6
Partsorganisationernas initiativ efter Saltsjöbadsavtalet	7
Parternas linje väcker kritik: Enhetskolan och etableringen av en skolförlagd utbildningsmodell	10
Den offentliga skolförlagda yrkesutbildningen expanderar	11
En yrkesutbildning på högre nivå	12
Den svenska yrkesutbildningsmodellen fulländas: den integrerade gymnasieskolan	13
Yrkesutbildningsberedningen och de nya yrkeslinjerna	14
Programgymnasiet och Gy11	16
Den svenska yrkesutbildningsmodellen i ett långsiktigt perspektiv – om framtida utmaningar och möjliga förändringar.....	19
Vad kan göras?	20
Källor och referenser.....	23

Den svenska yrkesutbildningsmodellen – dess etablering, sentida förändring och framtida utmaningar

Kan man tala om en svensk yrkesutbildningsmodell? Ja, förmodligen kan man det. Den svenska yrkesutbildningens utveckling under de senaste hundra åren innebar att lärlingsutbildningen fick en mindre framträdande roll jämfört med skolförlagd utbildning. Arbetslivets inblandning och operativa ansvar för utbildningen blev mindre påtaglig än i länder med starka lärlingsutbildningssystem (Nilsson 2013). I denna rapport ges en översiktlig bild av den grundläggande yrkesutbildningens utveckling i Sverige. Yrkesutbildningens utveckling ses i ljuset av generella utvecklingsmönster inom välfärdspolitiken och av den svenska arbetsmarknadsmodellen. Precis som på flera andra politikområden är det uppenbart att yrkesutbildningen under senare år präglats av en nyorientering, även om det ännu sker inom de ramar som drogs upp genom reformerna under decennierna efter andra världskriget. En fråga som behandlas i slutet av rapporten är vilka utmaningar yrkesutbildningar står inför och vilka fortsatta förändringar som kan bli nödvändiga för att yrkesutbildningen ska kunna bidra till företags och branschens kompetensförsörjning lika väl som enskilda individers behov av lärande och självförverkligande i arbetslivet.

I Sverige liksom i andra länder finns yrkesutbildningens ursprung inom det äldre hantverket. Fram till mitten av 1800-talet fanns det en lagstiftning som reglerade utbildningen av lärlingar och gesäller och fastställde mästarevärdighetens status (Edgren 1987). Näringsfrihetsreformerna vid 1800-talets mitt och det äldre hantverkets tillbakagång innebar emellertid att utbildningen tappade mark. När yrkesutbildningen åter uppmärksammades under 1800-talets slut och 1900-talets inledande år var det industrins behov som låg bakom besluten att inrätta särskilda yrkesskolor (Nilsson 1981, Olofsson 2005). Det ökade intresset för den lägre tekniska undervisningen resulterade bland annat i att så kallade söndags- och aftonskolor grundades. Om man kan tala om ett politiskt genombrott för yrkesutbildningen i offentlig regi så kom detta i och med 1918 års riksdagsbeslut om praktiska ungdomsskolor.

Praktiska ungdomsskolor och verkstadsskolor

De första moderna lagarna om yrkesutbildning antogs åren 1918 och 1921 (SFS 1918:771, SFS 1921:705-707 och Prop. 1921:1). Då beslutade regeringen och riksdagen om statligt stöd till de kommuner som upprättade så kallade praktiska ungdomsskolor. Det handlade dels om lärlings- och yrkesskolor med inriktning på industri, hantverk, handel och husligt arbete, dels om verkstadsskolor med en tydligare orientering mot hantverk och industri. Lärlingskolorna skulle erbjuda en elementär yrkesteoritisk utbildning och yrkesskolorna en mer avancerad påbyggnadsutbildning. Förutsättning för tillträde var i båda fallen att eleven hade en anställning. Utbildningen skulle ske på ledig tid, kvällar och söndagar, och uppfattades som ett komplement till den egentliga utbildningen på arbetsplatserna.

Verkstadsskolorna, som infördes ett par år efter lärlings- och yrkesskolorna, tillförde något mycket viktigt. För det första var anställning inget villkor för tillträde till utbildningarna; 13 års ålder och fullbordad folkskola räckte. För det andra skulle verkstadsskolorna erbjuda heltidsutbildning. Dessa båda förutsättningar är principiellt mycket viktiga. Vi fick en yrkesutbildning som var helt skild från förvärvsarbete och lärlingsanställning och som gavs i en separat miljö, dvs. utan anknytning till en arbetsplats. Yrkesutbildningen förvandlades från en fritidsverksamhet till en heltidssysselsättning.

Det är intressant att notera hur verkstadsskolreformen motiverades. Bakom förslaget, som utvecklats av Skolöverstyrelsen, fanns en misstro mot lärlingsutbildningens effektivitet och utvecklingsmöjligheter. Det framhölls att lärlingar ofta missbrukades som billig arbetskraft och att kvalificerad handledning alltför ofta saknades (Prop. 1921:1). Det framhölls också att just det offentliga eller kommunala ansvaret för skolorna kunde uppfattas som en garanti för en kvalitativt tillfredsställande utbildning. Det påtalades bland annat att utbildning i enskilda företag kunde "fresta till en större utnyttning av lärlingarnas arbetskraft än med undervisningsuppgiften vore förenligt".

I efterhand kan man sluta sig till att den indirekta kritik mot lärlings- och yrkesskoleformerna som verkstadsskolebeslutet representerade med stor sannolikhet kan förklaras av ett försämrat arbetsmarknadsläge. Första världskrigets slut följdes av en svår kris med våldsamt

stigande ungdomsarbetslöshet. Yrkesutbildning framstod som ett viktigt medel mot arbetslöshet. Samtidigt avslöjade krisen en grundläggande svaghet i ett system med en oreglerad lärlingsutbildning: tillgången på utbildningsplatser minskar i allmänhet i samband med konjunkturedgångar.

En oreglerad yrkesutbildningsmodell

Hur påverkade då reformerna förutsättningarna för yrkesutbildningens utveckling i allmänhet och lärlingsutbildningens framtid i synnerhet? Det bör omedelbart sägas att elevvolymerna i dessa skolformer blev mycket små, så deras praktiska och samhällsekonomiska betydelse ska inte överdrivas. Men reformerna var principiellt viktiga. Under de hårt arbetslöshetsdrabbade 1920- och 30-talen följde intensiva politiska diskussioner om yrkesutbildningen. Också partsorganisationerna blev allt mer engagerade. Fyra element i lagarna om praktiska ungdomsskolor och verkstadsskolor från 1918 och 1921 fick stor långsiktig betydelse.

I lagarna undveks frågan om skolplikt för lärlingar och arbetslösa ungdomar. Skolplikten blev däremot ett viktigt instrument för att utveckla lärlingsutbildningen i flera länder där lärlingsutbildningen idag har en stark ställning.

Med ett smärre undantag kunde enbart skolförlagd yrkesutbildning – främst i offentlig, men också i enskild regi – erbjudas statliga anslag. Undantaget var ett mycket begränsat anslag till hantverksmästare som tog emot lärlingar. Anslaget infördes 1917 och fanns kvar in på 1980-talet. Årligen omfattades ett hundratal lärlingar.

Inget sades om möjligheten att förmå företag att ta ett kollektivt ansvar för yrkesutbildningen via särskilda utbildningsavgifter. Omfördelningen av utbildningskostnaderna mellan små och stora företag blev ett avgörande inslag i regleringen och finansieringen av lärlingsutbildningen i andra länder.

Frågan om lärlingarnas utbildnings- och kontraktsvillkor berördes inte. De uppfattades som företagets ansvar. Hela reformpaketet byggde på en oreglerad yrkesutbildningsmodell.

Verkstadsskolor och kollektivavtalad lärlingsutbildning

Yrkesutbildningen hade en begränsad omfattning långt fram i tiden. Den svåra ekonomiska situationen under hela mellankrigstiden och under andra världskriget innebar att företagens intresse att rekrytera lärlingar var mycket svagt. Partsorganisationerna hade också svårt att komma överens om villkoren för lärlingsutbildningen. I olika utredningar, bland annat Verkstadsskoleutredningen från 1938, betonades att antalet lärlingar långt ifrån svarade mot de aktuella behoven (SOU 1938:26). Enligt en uppskattning hade cirka 5 procent av arbetarna inom industrin erfarenhet av någon organiserad yrkesutbildning.

Den höga arbetslösheten – inte minst bekymren för ungdomsarbetslösheten – i kombination med en brist på kvalificerad arbetskraft på vissa områden ledde emellertid till ett ökat offentligt intresse för yrkesutbildningen (SOU 1934:11). I riksdagen beslutades om yrkeskurser inom ramen för arbetslöshetspolitiken och ökade anslag till yrkesskolor. Krav restes på en lagreglering av lärlingsutbildningen, dvs. en skyldighet för företag att anställa lärlingar, men förslagen avvisades. I samband med Saltsjöbadsförhandlingarna på 1930-talet kom de dåvarande huvudorganisationerna på arbetsmarknaden, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) och Landsorganisationen (LO), istället överens om att lärlingsutbildningen skulle regleras via frivilligt ingångna kollektivavtal på branschnivå.¹

Verkstadsskoleutredningen om behovet av en ny yrkesutbildning

Verkstadsskoleutredningen från 1938 genomförde en kartläggning av utbildningsverksamheten i enskilda företag. Resultatet av undersökningen pekade på att det enbart var i några få större företag som yrkesutbildningen uppnådde en acceptabel standard. Utbildningen var oftast helt osystematisk och mycket smal innehållsmässigt. Teoretiska inslag tillhörde undantagen. Utredningen framhöll också att ett allt mer uppskruvat arbetstempo i kombination med ackordssystem gjorde att det blev allt svårare att hitta utrymme och handledare för lärlingar i företagen. Därför förespråkades en uppläggnings av yrkesutbildningen som vilade mindre tungt på företagen. Verkstadsskolor borde etableras och

¹ Det huvudavtal som slöts mellan LO och SAF 1938 ("Saltsjöbadsavtalet") hade som en bärande idé att parterna själva skulle reglera förhållandena på arbetsmarknaden utan statlig inblandning. Detta skulle alltså också gälla yrkesutbildningen.

spridas över landet. Avsikten var inte att avskriva näringslivets ansvar för yrkesutbildningen utan att skapa en mer effektiv ansvarsfördelning mellan å ena sidan arbetslivets intressenter och å andra sidan stat, landsting och kommuner.

Partsinflytandet över den skolförlagda yrkesutbildningen borde enligt utredningen stärkas. Till att börja med skulle ansvaret för den offentliga yrkesutbildningen särskiljas från Skolöverstyrelsen och överföras till en ny myndighet, Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY), där arbetsmarknadsorganisationerna skulle ha direkt tillträde till ledningsfunktionerna. För det andra borde parterna på branschnivå organisera särskilda lärlingsnämnder. Sådana lärlingsnämnder (senare kallade yrkesnämnder) inrättades efter några år, men då på avtalsmässig grund och inte som ett resultat av statliga påtryckningar. Avsikten var att dessa nämnder skulle driva igenom kollektivavtalens bestämmelser om lärlingsutbildning på varje enskilt branschområde.

År 1944 inrättades så Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY) för att öka och samordna det offentliga engagemanget i yrkesutbildningen och samtidigt ge partsorganisationerna en större insyn i myndighetsfären på utbildningsområdet². Men det var inte tal om att myndigheten skulle gripa in för att uppmuntra lärlingsutbildning. I den förordning som låg till grund för inrättandet av överstyrelsen hette det att KÖY skulle "tillhandagå med upplysningar och råd, förslag till organisations- och undervisningsplaner m.m." (SFS 1943:963). Förklaringen till denna försiktiga hållning från statens sida var att lärlingsutbildningen i första hand uppfattades som en angelägenhet för enskilda företag och arbetsmarknadens parter. Lärlingsutbildningen utgjorde inte en del av det reguljära utbildningssystemet.

Partsorganisationernas initiativ efter Saltsjöbadsavtalet

Kritiken av den befintliga yrkesutbildningen i företagen i Verkstadsskoleutredningen upprepades sedan i en utredning som LO och SAF presenterade via arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté 1944: Betänkande med förslag

² Parterna fick en dominerande ställning i styrelsen för KÖY.

till åtgärder för lärlingsutbildningens främjande. Yrkesutbildningskommittén hade tillsatts i det bestämda syftet att dels mildra motsättningarna mellan parterna i synen på yrkesutbildningen och dels tydliggöra en gräns mellan politikens och arbetslivets ansvar för utbildningen. Bakgrunden var bland annat kravet på lärlingslagstiftning – en fråga som aktualiserades i utredningar och via krav från hantverkets intresseorganisationer under 1930-talets slut.

Betänkandet var en självkritisk uppgörelse med näringslivets utbildningsinsatser. Utbildningens volym ansågs helt otillräcklig. Utbildningen av lärlingarna genomfördes mer eller mindre planlöst och var beroende av förmäns och erfarna arbetares välvilja (Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté 1944, s. 41). Dessutom delade yrkesutbildningskommittén uppfattningen att lärlingarna ofta utnyttjades som billig arbetskraft. Mot denna bakgrund var kommittén inte särskilt överraskad över att avhoppet från utbildningarna var vanliga. Här skapades en ond cirkel. Avhoppet minskade företagets vilja att anställa lärlingar och avsätta resurser för att förbättra utbildningen. Enskilda arbetsgivares rädsla för att de medel som avsattes för lärlingsutbildning i slutändan skulle gynna konkurrerande företag framhölls som ett betydande hinder för möjligheterna att expandera lärlingsutbildningen³. För att uppmuntra företagen att satsa mer på lärlingsutbildning måste alltså arbetsgivarnas respektive lärlingarnas ömsesidiga skyldigheter tydliggöras och regleras. Dessutom borde företagen samarbeta mer.

Men även om lärlingsutbildningens brister gavs stor uppmärksamhet i yrkesutbildningskommitténs betänkande måste det ändå understrykas att den skolförlagda utbildningen i kommunernas regi kritiserades ännu hårdare. En väsentlig skillnad, jämfört med Verkstadsskoleutredningen, var också att kritiken av yrkesskolorna fick principiella och politiska övertoner. Den skolförlagda utbildningen skulle ses som ett komplement till den "egentliga" yrkesutbildningen i företagen, och antalet elever i yrkes- och verkstadsskolor borde bara tillåtas öka under lågkonjunkturer när antalet lärlingsplatser i företagen minskade. Allmänt sett var yrkesutbildning i företagen att föredra framför skolförlagd undervisning, dels

³ "Lärlingen slutar ofta sin anställning för att ta anställning såsom 'utlörd' arbetare vid ett annat företag inom facket." *Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté*, s. 55.

för att den lättare kunde anpassas till aktuella behov och dels för att den var mindre belastande ur statsfinansiell synpunkt.

För att komma till rätta med problemen på utbildningsområdet menade yrkesutbildningskommittén att såväl arbetsgivarna som fackföreningarna måste ta ett större ansvar för yrkesutbildningens ledning, innehållsmässiga utformning och dess finansiering. Alla förslag på en lagreglering av lärlingsutbildningen avvisades. Istället skulle lärlingsutbildningarna och lärlingarnas arbetsrättsliga ställning grundas på frivilliga överenskommelser mellan parterna i kollektivavtalets form. För att förbättra och effektivisera partsorganisationernas insatser skulle ett nytt organ inrättas: arbetsmarknadens yrkesråd. Yrkesrådet skulle samordna parternas insatser, dels i förhållande till de statliga utbildningsmyndigheterna och dels gentemot branschernas lärlingsnämnder. Lärlingsnämndernas huvuduppgift var, precis som föreslagits i Verkstadsskoleutredningen, att utveckla innehåll och former för branschernas lärlingsutbildning.

Man grep tillbaka till idéerna bakom yrkesutbildningsreformen från 1918: Yrkesutbildningen skulle läggas upp som en företagsförlagd lärlingsutbildning kompletterad med yrkesteoretisk undervisning på kvällar och helgdagar. Yrkesutbildningskommittén beklagade snarast att yrkesutbildningens organisation hade tenderat att utvecklas i motsatt riktning. Besluten om att satsa mer på skolor sågs med misstro. En yrkesutbildning som baserades på skolundervisning och helt skildes från arbetslivet ledde i fel riktning, bort från den verkliga produktionsmiljön, från "verkstadsluften" och det ständiga tekniska nydaningsarbete som pågick i företagen (Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté 1944, s. 56). En mer effektiv och omfattande lärlingsutbildning skulle alltså utgöra grunden för framtidens yrkesutbildning, medan den skolförlagda undervisningen skulle förbli ett komplement. Partsorganisationernas viktigaste uppgift var att skapa bra förutsättningar för lärlingsutbildningen. Detta skulle ske via kollektivavtal på branschnivå.

Parternas linje väcker kritik: Enhetsskolan och etableringen av en skolförlagd utbildningsmodell

Yrkesutbildningskommitténs och yrkesrådets uppfattning att företagen skulle stå för de bärande delarna av yrkesutbildningen väckte kritiska reaktioner. Kritiken av lärlingsutbildningen gick ut på att den, för det första, var ensidigt praktiskt inriktad och inte gav de yrketeoretiska kunskaper, och inte heller den överblick om arbetslivet, som uppfattades som en väsentlig del av yrkeskompetensen. För det andra var utbildningen ofta inriktad på det enskilda företags snarare än yrkets behov. För det tredje var utbildningen sårbar så till vida att utbildningsplatser snabbt drogs in under lågkonjunkturer.

Kritiken mot SAF:s och LO:s uppfattningar framkom bland annat i diskussionerna inom 1946 års skolkommision. Kommissionen låg bakom förslaget om en 9-årig obligatorisk grundskola, ett förslag som resulterade i ett principbeslut i riksdagen om en så kallad enhetskola 1950. En omfattande försöksverksamhet påbörjades men det slutgiltiga beslutet om grundskolan dröjde till 1962.

Så småningom började partsorganisationernas syn på relationen mellan den företagsförlagda och skolförlagda utbildningen också att förändras. Det skedde inte omedelbart, utan mer successivt och det fanns dessutom kvar tydliga skiljelinjer i uppfattningarna inom och mellan partsorganisationerna. Den förändrade synen hängde också samman med enhetsskolan och de yrkesutbildningsmöjligheter som föreslogs inom ramen för den förlängda skolplikten. Företagens – och då framför allt de mindre industriföretagens – svårigheter att investera i bredare utbildning var ett svårforcerat hinder för lärlingsutbildningen. Detta var man också mycket väl medveten om inom arbetsmarknadens yrkesråd. Tanken var ju att yrkesrådet skulle förbättra utbildningsmöjligheterna genom att erbjuda pedagogiskt stöd och genom att få företagen att samarbeta mer, bland annat för att omfördela utbildningskostnaderna inom och mellan branscher. Arbetsmarknadens yrkesråd skulle utgöra en del av stödstrukturen för branschernas lärlingsutbildningar. Men detta lyckades man alltså inte med.

Trenden var att partsorganisationernas och företagens omedelbara inflytande över yrkesutbildningen minskade. Inflytandet kom mer och mer att förmedlas via korporativt

sammansatta besluts- och samrådsorgan, medan stat och kommuner tog över den direkta administrationen och utbildningsorganisationen. I fortsättningen kommer några etapper i reformarbetet bakom den yrkesutbildningsmodell som växte fram under decennierna efter andra världskriget och som fullbordades genom tillkomsten av den sammanhållna och linjeuppdelade gymnasieskolan 1971 att följas. Modellen kännetecknades av undervisning i skolförlagda former, ett successivt breddat utbildningsinnehåll och relativt obetydliga inslag av lärlings- och företagsförlagd utbildning. Det handlade om förberedande utbildning snarare än färdigutbildning.

Den offentliga skolförlagda yrkesutbildningen expanderar

Arbetet i 1946 års skolkommision resulterade i 1946 års skolkommisions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (SOU 1948:27). Det blev inte bara viktigt för reformarbetet gällande utbildning på grundskolenivå utan också principiellt betydelsefullt för utformningen av utbildningen på efterobligatorisk nivå, och då inte minst yrkesutbildningen.

Enligt Skolkommisionens huvudförslag skulle de sex första studieåren i enhetsskolan vara gemensamma för alla elever. Först på högstadiet skulle en viss differentiering tillåtas. Från årskurs nio skulle det ske en uppdelning i olika utbildningslinjer. Enligt förslaget skulle det finnas två teoretiskt inriktade och en yrkesorienterad linje. De två teoretiska linjerna skulle förbereda för gymnasiestudier och andra skolformer på efterobligatorisk nivå. Den yrkesinriktade linjen, som kallades för 9y, skulle däremot förbereda för inträde i arbetslivet eller fördjupad yrkesutbildning.

Skolkommisionen förväntade sig att yrkesutbildningslinjen under det nionde skolåret skulle omfatta en majoritet av eleverna i enhetsskolan, kanske mellan 60 och 70 procent av en årskull. Skolkommisionen pekade på den begränsade omfattningen av den yrkesutbildning som bedrevs i skolförlagd form, i yrkesskolor och verkstadsskolor och i näringslivets regi som lärlingsutbildning (SOU 1948:27, s. 221). Enbart 10 procent av en årskull fick del av någon kortare eller längre yrkesutbildning i organiserad form. Genom förslaget att införa 9y skulle andelen yrkesutbildade öka dramatiskt.

Mer exakt hur yrkesutbildningen under det nionde skolåret skulle utformas förblev emellertid ganska oklart i Skolkommisionens huvudbetänkande. Utbildningen skulle både fungera som fristående utbildning och som ett introduktionsår inför en yrkesskoleutbildning eller lärlingsutbildning. Utbildningen skulle kunna specialiseras mot ett särskilt yrke samtidigt som Skolkommisionen gång på gång betonade betydelsen av utbildningens allmänna karaktär.

Det nionde skolåret skulle ge eleverna viss insyn i arbetslivets villkor. Det handlade om arbetspraktik i kombination med en del allmänbildande ämnen och elementär yrkesteori⁴. Den egentliga yrkesutbildningen diskuterades inte närmare. Skolkommisionen presenterade inte heller några förslag gällande yrkesskolorna eller verkstadsskolorna. Tvärt om menade man att den existerande utbildningsorganisationen skulle kunna bestå oförändrad, med den skillnaden att utbildningarna nu inte skulle bygga på den sjuåriga folkskolan utan skulle utgå från den nioåriga enhetsskolan. Kurserna skulle därmed kunna starta på en mer avancerad nivå. Dessutom skulle mer allmänteoretiska ämnen kunna lyftas ut till förmån för en tidigare specialisering. Skolkommisionen nämnde heller inget specifikt om lärlingsutbildningens möjligheter. Man hänvisade till LO:s och SAF:s ställningstaganden för en kollektivavtalsreglerad lärlingsutbildning. Skolkommisionen tycktes mena att det var självklart att ansvaret för färdigutbildningen måste ligga utanför skolan. Skolan kunde bara erbjuda allmänorientering och grundläggande yrkesutbildning.

En yrkesutbildning på högre nivå

En viktig konsekvens av enhetsskolereformen, även om genomförandet alltså drog ut på tiden, var att yrkesutbildningarna nivåmässigt jämfördes med gymnasieutbildningen. Yrkesskolornas kurser skulle löpa parallellt med gymnasieutbildningen och inte som tidigare motsvara realskolestadiet. Det ställde större krav på utbildningens standard, både kvalitativt och kvantitativt. Skulle den skolförlagda yrkesutbildningen kunna ta emot de elever som under det nionde skolåret valde yrkesinriktade kurser utgick de flesta berörda från att hela organisationen måste byggas ut.

⁴ Det heter bland annat att produktivt "arbete bör framstå som skolans viktigaste ämne under enhetsskolans avslutningsår i klass 9y, eftersom de unga under detta år skall erhålla start för inträde i produktionslivet". Med uttrycket produktivt arbete avsågs just praktik. SOU 1948:27, s. 226.

I praktiken skulle det visa sig att försöksverksamheten med 9y inte blev någon större succé, i alla fall inte ur rekryteringssynpunkt. Helt i strid med lagstiftarnas intentioner valde drygt 80 procent av eleverna allmänna och studieförberedande inriktningar under det nionde skolåret. Detta bidrog i sin tur till att hela 9y-projektet på nytt kritiserades. Successivt avvecklades också yrkesutbildningsinslagen inom grundskolans ram. I och med att riksdagen 1968 antog en ny läroplan för grundskolan – Lgr 69 – avvecklades slutligen linjeuppdelningen under det nionde skolåret helt.

Missnöjet med yrkesutbildningens fortsatt svaga och oklara ställning ledde fram till tillsättningen av en ny utredning, Yrkesutbildningssakkunniga, i början av 1950-talet (SOU 1954:11). Kommitténs uppgift var att se över yrkesutbildningens villkor och anpassa strukturen till de reformer som genomfördes eller planerades för den obligatoriska utbildningen. Kommittén föreslog ökade statsbidrag och en utvidgning av yrkes- och verkstadsskolorna. Även företagsskolorna och lärlingsutbildningen skulle få generösare anslag, men här handlade det enligt de sakkunniga om utbildningsinslag av begränsad omfattning. Lärlingsutbildningen uppfattades främst som en angelägenhet för det traditionella hantverket. Yrkesutbildningssakkunniga bidrog ytterligare till en centralisering och en ökad statlig styrning av den svenska yrkesutbildningsmodellen.

Efter att utredningens förslag om ökade statliga anslag drivits igenom skedde en kraftig tillväxt av yrkesskolorna. Antalet utexaminerade inom yrkesutbildningen nästan tredubblades under 1950-talet och uppgick till drygt 40 000 år 1960. Under tioårsperioden därefter skedde sedan en ny fördubbling. Den kraftiga expansionen av elevantalet återspeglade ökade offentliga anslag och en målmedveten spridning av yrkesskolorna över landet.

Den svenska yrkesutbildningsmodellen fulländas: den integrerade gymnasieskolan

I början av 1960-talet togs flera initiativ för mer av samordning av utbildningen på sekundär nivå. 1960 tillsattes en särskild gymnasieutredning (SOU 1963:42). Utredningens förslag presenterades i ett betänkande år 1963 och ledde fram till att riksdagen år 1964 tog ett

principbeslut om en ny gymnasieskola som skulle omfatta det gamla allmänna gymnasiet samt handelsgymnasierna och det tekniska gymnasiet. Den nya gymnasieskolan skulle också samordnas organisatoriskt med de tvååriga fackskolelinjerna och yrkesskolorna. För att ytterligare markera att de olika utbildningarna var delar av ett och samma system, även yrkesutbildningen, upplöstes Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning. Ansvaret för den grundläggande yrkesutbildningen skulle i fortsättningen vila på Skolöverstyrelsen.

De snabba förändringarna av både utbildningarnas struktur och elevantal, liksom de strävanden efter ökad integration som följde som en konsekvens av grundskolans tillkomst, låg i sin tur till grund för tillsättningen av yrkesutbildningsberedningen år 1963. Utredningen kom att få en helt avgörande betydelse för gymnasieskolans – och då inte minst yrkesutbildningens – fortsatta öden.

Yrkesutbildningsberedningen och de nya yrkeslinjerna

Yrkesutbildningsberedningens främsta uppdrag var att definiera yrkesutbildningens betydelse och roll inom ramen för ett integrerat utbildningssystem på efterobligatorisk nivå.

I direktiven till yrkesutbildningsberedningen framhölls att kommittén skulle granska yrkesutbildningens anpassning till grundskolereformen år 1962 och till planerna på en sammanhållen gymnasieskola. Den skulle också föreslå former för utbildningens arbetslivsanknytning. Elevtillströmningen till yrkesutbildningen beräknades öka från mindre än 15 procent av en årskull i början av 1960-talet till 25 eller närmare 30 procent av en årskull 1970. Denna kraftiga ökning av antalet elever – i kombination med uppbyggnaden av den nya gymnasieskolan – ställde krav på en organisationsöversyn och justeringar av utbildningslinjerna. Huvudprincipen var att de olika utbildningsriktningarna skulle vara så samordnade som möjligt. Innehållsmässigt skulle också yrkesutbildningarna breddas och ge utrymme för allmännteoretiska inslag.

Yrkesutbildningsberedningen föreslog en genomgripande omläggning av hela yrkesutbildningen, både organisatoriskt och innehållsmässigt. I korthet gick förslagen ut på att yrkesutbildningen skulle omformas inom ett mindre antal och bredare utbildningslinjer, med en utbildningslängd som motsvarade två år. Flertalet yrkesskolor och verkstadsskolor erbjöd

redan utbildningar som sträckte sig över just två år. De stora förändringarna berörde istället utbildningens reglering, utbildningsinnehåll och schemaläggning. Yrkeslinjerna skulle samordnas med gymnasieutbildningarna och fackskolelinjerna i en ny integrerad gymnasieskola.

Yrkesutbildningen skulle effektiviseras. Styrningen och översynen av utbildningarnas innehåll skulle bli mer noggrann. Trots de strävanden efter att skapa mer av samordning och enhetlighet som följde av reformerna på 1950-talet var yrkesskolorna ännu i början av 1960-talet väldigt beroende av lokala initiativ, på de enskilda skolorna eller via företag på orten (Gårdstedt 1967). Inrättandet av en skola skedde på lokalt initiativ och även inom en viss yrkesinriktning varierade innehållet i skolornas kursplaner betänkligt. Från och med år 1964, i samband med att den nya Skolöverstyrelsens tillkomst, gick man successivt över till centralt bestämda utbildningsplaner.

Hittills hade yrkesskolorna bestått av en uppsjö av skilda och yrkesspecifika utbildningar. Även om alltså behovet av en bredare yrkesutbildning hade betonats långt tidigare hade inte mycket skett. Utbildningarna i yrkesskolorna var ofta hårt specialiserade mot avgränsade yrkesfunktioner. Den nya gymnasiala yrkesutbildningen skulle vara orienterad mot yrkesområden och branscher. Både enskilda elever och företag ansågs mer betjänta av en yrkesutbildning som erbjöd bredare kompetenser än kurser inriktade på specifika yrkesfärdigheter med korta bäst-före-datum. Utbildningen skulle därigenom lättare kunna anpassas till arbetslivets förändringar, samtidigt som en bredare yrkesutbildning gav den enskilde större omställnings- och rörlighetsförmåga. En bredare utbildning under ungdomsåren kunde t.ex. med fördel kompletteras med mer specifikt inriktade arbetsmarknadsutbildningar senare i livet.

Beslutet om att införa det nya linjegymnasiet 1971 ledde också till en betydande breddning av yrkesutbildningarnas innehåll. Det poängterades att de nya yrkeslinjerna skulle erbjuda en grundläggande utbildning. Färdigutbildningen skulle ske i efterhand och framställdes som arbetslivets ansvar.

Linjegymnasiets tillkomst innebar dessutom en ännu starkare expansion av elevantalet inom yrkesutbildningen. I mitten av 1980-talet valde drygt 75 procent av de nytillkommande

eleverna yrkesinriktade linjer (SOU 1986:2). Men inslaget av arbetsplatsförlagt lärande var samtidigt mycket begränsat. En undersökning inom ramen för Arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY-utredningen), visade att i genomsnitt endast 6 procent av studietiden var arbetsplatsförlagd läsåret 1983/84.

Efter den integrerade gymnasieskolans tillkomst har det genomförts två stora reformer av gymnasieutbildningen, två reformer som pekar i olika riktning även om de inte förändrar den svenska yrkesutbildningsmodellen i grunden.

Programgymnasiet och Gy11

1991 beslutade riksdagen om en genomgripande förändring av gymnasieskolan. Reformen förankrades i liberala värderingar: målstyrning istället för detaljstyrning av skolutbildningen och en individanpassad skola med ett mångsidigt innehåll istället för ett likformighetstänkande. Ett syfte var att decentralisera ansvaret från staten och länskolnämnderna till den lokala nivån (Prop. 1990/91:85).

Decentraliseringen följdes 1992 av friskolereformen vilket gav friare etableringsmöjligheter för skolor med annan än kommunal huvudman. I friskolereformen beslutades om en omfördelning av resurser. Ett system med skolpeng introducerades, dvs. pengarna följde med eleven. Etableringen av fristående eller privata skolor har expanderat kraftigt. Under de senaste tio åren har antalet friskolor tredubblats på gymnasial nivå. Läsåret 2012/13 studerade 25 procent av gymnasieeleverna på en gymnasieskola med enskild (privat) huvudman (Skolverket 2013).

Skolreformen från 1991 omfattade införandet av 3-åriga utbildningsprogram (17 nationella program varav 14 med yrkesorienterad karaktär). Intentionen var att bredda de allmän-teoretiska inslagen på yrkesförberedande utbildningar för att ge alla elever möjligheter att fortsätta med eftergymnasiala studier. De nya utbildningsprogrammen skulle både vara mer generellt inriktade och ge större utrymme för lokal anpassning och enskilda utbildningsval jämfört med förhållandena i det tidigare linjegymnasiet. Studie- och yrkesförberedande program fick samma allmän-teoretiska ämnen. Grundläggande högskolebehörighet blev följaktligen ett uttalat mål för alla utbildningar. Samtidigt kunde man snabbt konstatera att

programgymnasiet och i synnerhet de yrkesförberedande programmen drabbades av stora problem gällande genomströmningen. Enligt de senaste uppgifterna från Skolverket (avseende 2012) har 23 procent av eleverna inte uppfyllt kraven för ett slutbetyg efter fyra års studier. 36 procent av eleverna når inte målet grundläggande högskolebehörighet efter fyra år (Skolverket 2012. Jämförelsetal).

Det har framhållits att det arbetsplatsförlagda lärandet (APL) i yrkesprogrammen brister i en rad avseenden. Den statliga granskningsmyndigheten Skolinspektionen har konstaterat att APL inte uppfyller lärandekraven. APL knyts inte till gällande kursplaner och i många fall saknas kompetenta handledare på arbetsplatserna. Skolorna har också svårt att erbjuda eleverna APL i den omfattning som enligt föreskrifterna ska gälla.⁵

Uppmärksamheten kring vissa av effekterna av 1990-talets utbildningsreformer ledde fram till nya reformsträvanden. Hösten 2011 introducerades en rad förändringar av gymnasieskolan. Reformerna har gått under samlingsnamnet Gy11. Den mest betydelsefulla förändringen handlade om innehållet i de yrkesförberedande utbildningarna, där man eftersträvade en större betoning på de yrkesförberedande ämnena (SOU 2008:27 och Prop. 2008/09:199). Sedan hösten 2011 omfattar den nya gymnasieskola 18 nationella program varav 12 är yrkesprogram. Samtliga program resulterar i en examen. För yrkesprogrammen gäller att man kan välja ett lärlingsutbildningsspår. Redan 2008 introducerades en försöksverksamhet med lärlingsutbildning i gymnasieskolan, men från 2011 är lärlingsutbildningen ett reguljärt inslag. Volymerna är små och lärlingarna är inte anställda. Villkoret för att klassas som lärling är att minst hälften av utbildningstiden är arbetsplatsförlagd. Skolan och arbetsplatsen får ett särskilt anordnarstöd vid sidan av skolpengen för varje lärling.

Arbetslivets inflytande över de gymnasiala yrkesprogrammen skulle enligt regeringens intentioner öka genom den nya reformen. Skolorna är skyldiga att inrätta lokala programråd för varje yrkesprogram. I yrkesråden ska företrädare för företag och fackliga organisationer vara representerade. På nationell nivå ska det också finnas yrkesråd organiserade via

⁵ För elever på skolförlagda yrkesprogram gäller att minst 15 procent av utbildningstiden ska vara arbetsplatsförlagd. Skolinspektionen 2011.

Skolverket. Via de nationella programråden är det tänkt att arbetslivets företrädare ska få ett starkare inflytande över programmen.

En förändring i och med Gy11 är att yrkesutbildningarna inte längre med automatik leder till grundläggande högskolebehörighet. Från hösten 2013 är det emellertid möjligt att läsa in en grundläggande högskolebehörighet inom ramen för samtliga yrkesprogram utan att behöva välja en utökad kurs⁶. Många kritiker menar att detta påverkar intresset för yrkesutbildningarna negativt. Antalet och andelen sökande till yrkesutbildningsprogram har också minskat påtagligt på senare tid. Andelen elever i yrkesförberedande program av det totala antalet elever i gymnasieskolan har minskat till ca 30 procent. Samtidigt är företagens rekryteringsbehov av personer med yrkeskompetens från gymnasieskolan stort. Ungdomsarbetslösheten är hög, men företagen har svårt att hitta sökande med rätt kompetens. Det är mot denna bakgrund man kan se avtalen om så kallad yrkesintroduktion inom vissa branscher (industrin, handeln, vård- och omsorg) där unga utan relevant yrkeserfarenhet ges möjligheter till tidsbegränsade anställningar som också omfattar organiserat lärande. Det finns en mismatch på svensk arbetsmarknad. Allt för många unga har inte de kvalifikationer som efterfrågas i arbetslivet.

Problemen med mismatch hänger också samman med utbildningarnas dimensionering. Det finns inte något samband mellan antagningen av elever på olika program och efterfrågan på arbetskraft med olika utbildningsprofil. Elevernas val ska styra antalet utbildningsplatser på varje utbildningsprogram. Fram till införandet av programgymnasiet i början av 1990-talet fördelades medel till de olika yrkesutbildningarna efter en bedömning baserad på lokala och regionala arbetsmarknadsbehov. Principen om ett fritt skolval – eller etableringen av en utbildningsmarknad – förstärker i viss mån problemen: Skolorna erbjuder de utbildningar som eleverna efterfrågar, inte alltid de utbildningar som leder till jobb.

⁶ De nationella programmen på gymnasieskolan motsvarar 2500 poäng. En genomsnittlig kurs omfattar 100 poäng, vilket motsvarar fyra veckors heltidsstudier. På flera yrkesprogram var man tvungen att läsa mer än 2500 poäng för att uppnå den grundläggande högskolebehörigheten efter reformen 2011. Så är alltså inte längre fallet.

Den svenska yrkesutbildningsmodellen i ett långsiktigt perspektiv – om framtida utmaningar och möjliga förändringar

Den svenska yrkesutbildningsmodellens förändring under 1900-talet kan ses som en förflyttning från en oreglerad lärlingsutbildning till en reglerad skolförlagd yrkesutbildning på efterobligatorisk nivå. De ambitioner som har funnits att komplettera den förberedande yrkesutbildningen i skolmiljöer med kollektivavtalsreglerad färdigutbildning i arbetslivet har enbart till en del infriats. Införandet av programgymnasiet på 1990-talet kan kanske ses som slutpunkten i den svenska yrkesutbildningsmodellens utveckling i allt mer "akademisk" riktning.

Från 1990-talet har det genomförts en rad utbildningsreformer som på sätt och viss luckrar upp den utbildningsmodell som etablerades från 1940-talet och framåt. Det handlar t.ex. om större möjligheter för privata skolor att etablera sig och det fria skolvalet. Efter en rad småskaliga försök med lärlingsutbildning från 1970-talet och framåt har den senaste gymnasieskolereformen (Gy11) markerat en tydlig kursändring i synen på lärlingsutbildningens ställning i gymnasieskolan. Även om elevvolymerna inte är stora är det uppenbart att intresset för att utveckla det arbetsplatsförlagda lärandet är större än tidigare. Det finns en samsyn om att arbetsplatsförlagt lärande utgör en nödvändig beståndsdel i yrkesutbildningen.

Det finns också en starkare betoning på att arbetslivets företrädare i högre grad ska kunna vara med och påverka och kvalitetssäkra yrkesutbildningen. När arbetsmarknadens yrkesråd etablerades i mitten av 1940-talet betonades det att yrkesutbildningens yttersta syfte är att göra individer anställningsbara och produktiva. Yrkesutbildningens värde bestämdes slutgiltigt i arbetslivet och påverkade kollektivavtalens indelning av arbetskraften i olika nivågrupperingar. Eftersom den ekonomiska värderingen av arbetskraftens utbildning skedde i mötet mellan partsorganisationerna, menade man att parterna måste få ett avgörande inflytande över utbildningens innehåll och uppläggning. Detta var det främsta argumentet för att huvudorganisationerna LO och SAF, via det dåvarande yrkesrådet, skulle ges ett exklusivt inflytande över den utbildning som från 1950-talet i största utsträckning gavs i offentlig regi. Denna föreställning fanns alltså kvar även efter att företagens praktiska engagemang på utbildningsområdet framstod som allt mindre betydelsefullt.

Idag har intresset från arbetslivets sida att vara med och definiera anställningsbarhet kopplat till utbildnings- och kompetenskrav återigen ökat. Den senaste gymnasiereformen har förbättrat möjligheterna till inflytande, bland annat genom programråden på lokal och nationell nivå. Men det handlar inte bara om den gymnasiala yrkesutbildningens förändringar utan också om möjligheterna att via yrkesnämnder och andra utbildningsorganisationer etablera möjligheter till kvalificerat yrkeslärande vid sidan av gymnasieskolan och det reguljära utbildningssystemet. De sentida yrkesintroduktionsavtalen på vissa branschområden är ett påtagligt uttryck för detta.⁷

Det är lätt att peka på att mer av arbetsplatsförlagt lärande, bland annat inom ramen för lärlingsutbildning, ställer större krav på insatser kopplade till att utveckla stödstrukturer för lärandet på arbetsplatserna. Det framhålls också ofta att branschernas inflytande över yrkesutbildningen behöver effektiviseras. Dagens system med programråd fungerar inte. Branscherna måste ges ett mer substantiellt inflytande, inte enbart fungera som rådgivare eller bollplank för Skolverket. På ett mer grundläggande plan kan man också se att yrkesutbildningarna står inför andra förutsättningar i dag än tidigare, dels beroende på att ungas etableringsmönster har förändrats och blivit mindre förutsägbart, dels beroende på grundläggande förändringar i arbetslivet som påverkar förutsättningarna för lärandet på arbetsplatserna.

Vad kan göras?

Det finns en bred enighet om att yrkesutbildningen på grundläggande nivå måste bli mer attraktiv och omfatta fler elever om arbetskrafts- och kompetensförsörjningsbehoven i arbetslivet ska kunna tillgodoses. Redan nu kan betydande problem kopplade till mismatch urskiljas, samtidigt som arbetslösheten är hög har många verksamhetsområden betydande rekryteringsproblem. Dessa rekryteringsproblem avser ofta arbetskraft med grundläggande

⁷ Det första yrkesintroduktionsavtalet slöts mellan parterna inom industrin 2010, bland annat mellan If Metall och Teknikföretagen. Huvudprincipen är att ungdomar ska kunna visstidsanställas upp till 12 månader. 25 procent av arbetstiden ska omfattas av utbildningsinsatser. Ungdomarna arbetar till 75 procent av lägsta lönen, dvs. de finansierar utbildningsinsatsen genom att gå ner i lön. Därefter har yrkesintroduktionsavtal slutits mellan parterna i kommunerna och inom detaljhandeln. Flera avtal är på gång. Regeringen har också föreslagit ett omfattande ekonomiskt stöd för att uppmuntra fler yrkesintroduktionsanställningar, bland annat genom ett riktat handledarstöd och sänkta sociala avgifter. Se budgetpropositionen för 2014: Prop. 2013/14:1.

yrkesutbildning på gymnasial nivå. Det finns också en bred enighet om att lärlingsutbildningens fördelar bara kan infrias om det arbetsplatsförlagda lärandet stötts via en stödstruktur som utvecklas i samverkan mellan skolor och utbildningsmyndigheter å ena sidan och branscher och företag å andra sidan. Ett avgörande villkor är naturligtvis att branscherna och företagen får ett tydligare mandat på utbildningsområdet och ett starkare inflytande. Både lokala och nationella programråd bör få ett direkt inflytande över beslut rörande utbildningarnas innehåll, resurser och organisation.

Lärlingsutbildningen i gymnasieskolan uppfattas inte som attraktiv. Intresset bland gymnasieungdomarna är begränsat och entusiasmen i arbetslivet är begränsad. Det kunde vara intressant att pröva möjligheten att introducera en mer klassisk lärlingsutbildningsmodell där branscherna får fungera som direkt ansvariga för utbildningen. En försöksverksamhet kunde initieras inom ett urval branscher, något som nyligen förordades i en departementspromemoria (Promemoria 2013 06 27 Utbildningsdepartementet). Förutsättningen är naturligtvis att utbildningarna uppfyller de krav som formuleras i gymnasieutbildningarnas styrdokument. De involverade branscherna/företagen kunde få hela skolpengen och anordnarstödet för lärlingsutbildningen och skulle då få ekonomiska möjligheter att både utveckla en branschspecifik och regionalt förankrad stödstruktur och köpa in de utbildningsmoment från externa utbildningsföretag/offentliga skolor där man inte själv har möjlighet att erbjuda utbildningen. En utveckling i denna riktning skulle på sätt och vis vara naturlig när regeringen nu avser att ta steget att införa möjligheter till lärlingsanställning (Prop. 2013/14:1).

Det förhållandet att de stora industriföretagen står för en mindre och minskande del av sysselsättningen talar för att näringslivet behöver ett än starkare stöd för att utveckla stödstrukturer och rutiner för lärande på arbetsplatser. Det behövs mer samverkan mellan branscher och mellan enskilda företag på lokal och regional nivå. Sådan samverkan bör uppmuntras ekonomiskt och praktiskt på statlig nivå genom att det inrättas en särskild nationell delegation med ansvar för att följa upp och stödja utvecklingen av lärande på arbetsplatser. Delegationen bör omfatta företrädare för utbildningsmyndigheter lika väl som företrädare från parts- och branschorganisationer. Ur ett samhällsekonomiskt effektivitetsperspektiv handlar det om att komma över de förhållanden som idag hämmar

intresset för bland annat lärlingsutbildning: rädslan för att binda upp sig till långsiktiga och osäkra utbildningsinvesteringar, osäkerheten om kvaliteten och det omedelbara värdet av utbildningsverksamheten och svårigheten att rekrytera ungdomar med "rätt förutsättningar och rätt inställning".

För att underlätta ungas övergångar, förkorta övergångsfasen och undvika felval behöver studie- och yrkesvägledningsfunktionerna förstärkas i skolorna från grundskolan och uppåt. Studie- och yrkesvägledarna behöver få ett tydligare uppdrag att informera om förutsättningar och olika karriärvägar på arbetsmarknaden. Konsekvenserna av olika utbildningsval måste bli tydliga för ungdomar redan i ung ålder. Det borde också övervägas om inte ett nytt ämne, förslagsvis kallat arbetslivskunskap, kunde introduceras redan i grundskolan.

Källor och referenser

- Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté (1944) *Betänkande med förslag till lärlingsutbildningens främjande*. Stockholm: LO och SAF.
- Edgren, Lars (1987) *Lärling-gesäll-mästare. Hantverk och hantverkare i Malmö 1750-1847*. Lund: Dialogos.
- Gårdstedt, Birger (1967) "Yrkesutbildning – mer än någonsin", i *Tidskrift för praktiska ungdomsskolor*.
- Nilsson, Anders (2013) "Lärlingsutbildning – ett alternativ i yrkesutbildningen 1940-1970", i Håkansson, Peter & Anders Nilsson (red.), *Yrkesutbildningens formering i Sverige 1940-1970*, Lund: Nordic Academic Press.
- Nilsson, Lennart (1981) *Yrkesutbildning i nutidshistoriskt perspektiv. Yrkesutbildningens utveckling från skräväsendets upphörande 1846 till 1980-talet samt tankar om framtida inriktning*, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Olofsson, Jonas (2005) *Svensk yrkesutbildning. Vägval i internationell belysning*. Stockholm: SNS Förlag & Arbetslivsinstitutet.
- Olofsson, Jonas (2010) *Krisen i Skolan. Utbildning i politiken och i praktiken*. Umeå: Boréa förlag.
- Promemoria 2013 06 27. Utbildningsdepartementet. *Uppdrag om arbetsplatsförlagt lärande i gymnasie- och gymnasiesärskolan (U 2013:A)*.
- Prop. 1921:1 *Statsverkspropositionen. Åttonde huvudtiteln: Yrkesundervisningen*.
- Prop. 1990/91:85 *Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen*.
- Prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*.
- Prop. 2013/14:1 *Budgetpropositionen för 2014*.
- SFS 1918:771 *Kungl. Maj:ts Nådiga Kungörelse angående statsunderstöd åt skolor för den lägre yrkesunder*
- SFS 1918:1002 *Kungl. Maj:ts Nådiga Stadga för den kommunala yrkesundervisningen*.
- SFS 1921:705 *Kungl. Maj:ts Nådiga Kungörelse angående statsunderstöd till kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning*.
- SFS 1921:706 *Kungl. Maj:ts Nådiga Stadga för den kommunala yrkesundervisningen*.
- SFS 1921:707 *Kungl. Maj:ts Nådiga Kungörelse med bestämmelser angående statsunderstödda enskilda anstalter för yrkesutbildning*.
- SFS 1943:963 *Kungl. Maj:ts Instruktion för överstyrelsen för yrkesutbildning*.
- Skolinspektionen (2011) *Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken – en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar*. Kvalitetsgranskning Rapport 2011:2.
- Skolverket (2012) *Jämförelsetal*. <http://www.jmfital.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1>.
- Skolverket (2013) *Skolor och elever i gymnasieskolan läsåret 2012/13*. <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik/gymnasieskola/skolor-och-elever>.
- SOU 1934:11 *Utredning angående åtgärder för bekämpande av ungdomsarbetslösheten. Avgiven den 29 mars 1934 av 1934 års sakkunniga rörande ungdomsarbetslösheten*.
- SOU 1938:26 *Betänkande och förslag angående centrala verkstadsskolor m.m.*
- SOU 1948:27 *1946 års skolkommissons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*.

SOU 1954:11 *Yrkesutbildningen. Betänkande från 1952 års yrkesutbildningssakkunniga.*

SOU 1963:42 *Ett nytt gymnasium. 1960 års gymnasieutredning IV.*

SOU 1966:3 *Yrkesutbildningsberedningen.*

SOU 1986:2 *En treårig yrkesutbildning. Del 1. Riktlinjer för fortsatt arbete. Betänkande från arbetsgruppen för
översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen.*

SOU 2008:27 *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola.*

